

C.Can Aktan (Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

NİÇİN BAZI MİLLETLER ZENGİN, BAZILARI YOKSUL?

"Genel olarak ticaret ve işbölümü ne kadar fazla serbest olursa ve rekabet mevcut ise halk o ölçüde fazla fayda sağlar."
Adam Smith

Dünya atlasına şöyle bir baktığımızda, bir kısım ülkelerin ekonomik refah düzeylerinin oldukça yüksek; bir kısım ülkelerin ise yoksulluk içinde olduğunu görüyoruz. Bu iki kutup arasında kalan bir kısım ülkelerde ise bireyler orta düzeyde bir yaşam standardına ve refah düzeyine sahip. Peki, niçin dünyada bazı milletler zengin, diğerleri yoksul? Bu basit sorunun cevabını bundan iki asır önce Adam Smith 1776 yılında yazdığı "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde vermişti.¹

Modern iktisat biliminin kurucusu ve babası olarak kabul edilen Smith'e göre milletleri zenginliğe ve refaha götürecektir yol ekonomik özgürlüktü. Smith, bireylerin ekonomik faaliyetlerinde karar ve tercih özgürlüğüne sahip olmalarını savunuyordu. Yine Smith, kendinden önce yaşamış olan büyük filozoflardan John Locke gibi, insanın emeğinin ve alınının teriyle ürettiği ve kazandığı şeylerin sahibinin yine kendisi olması gerektiğine inanıyordu. Gerek Locke ve gerekse Smith, özgürlüğü insanın en temel ve doğal haklarından biri olarak görüyorlardı. Smith ünlü "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde, insanların ekonomik faaliyetlerinde kendi özgür iradeleriyle ve tercihleriyle istedikleri üretim faaliyetlerinde bulunmalarını, serbestçe mübadele ve sözleşme yapabilmelerini, ürettikleri üzerinde mülkiyet ve miras özgürlüklerinin olması gerektiğini, insanların ürettiklerini dışarıdan bir engelleme olmaksızın uluslararası pazarlara sunabilme özgürlüklerinin mevcut olmasını savunuyordu. Smith'e göre teşebbüs, mülkiyet, sözleşme, mübadele, uluslararası ticaret gibi ekonomik özgürlükler milletlerin zenginliği için yeterli bir reçeteydi.

Adam Smith'in reçetesi bazı milletlerce benimsenirken, bazı milletler tam aksi bir reçeteyi benimsediler ve uygulamaya koydular. Adam Smith'in önerdiği

¹ Adam Smith, An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations, (Ed.), Chicago: University of Chicago Press, 1976.

reçetenin "burjuva diktatörlüğü" ne yol açacağını savunan Marks, Engels, Lenin gibi fikir adamları, milletlerin refahı için devletin, piyasada üretim ve tüketim ilişkilerini düzenlenmesine, bireylerin kendi akılları yerine merkezi bir planlama bürosunun ekonomik faaliyetleri koordine etmesine inanıyorlardı. Adına sosyalizm denilen bu ekonomik sistem anlayışında bireylerin ekonomik özgürlükleri sözkonusu değildi. Sosyalizmde, ne teşebbüs, ne karar ve tercih, ne de mülkiyet özgürlüğü diye bir şey yoktu. Sosyalizm gerçekte katı bir devlet müdahaleciliğini (dirigisme) savunuyordu. Sosyalizm, içinde yaşadığımız yüzyılın başlarında Ekim Devrimi ile önce Sovyet Rusya'da uygulama alanı buldu ve daha sonra hızla çeşitli ülkelere yayıldı. Sosyalizmin en önemli sloganlarından birisi maalesef totaliter bir rejim olmasına rağmen "Marksist Demokrasi"ydi. Demokrasi ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bu sistem, aynı zamanda halk yığınlarına "özgürlük yolu" olarak anlatıldı. Oysa özgürlük, sosyalizmin doğasına tamamen aykırıydı. Çağımızın büyük filozoflarından biri olan F.A. von Hayek 1944 yılında yayınladığı eserine "Kölelik Yolu"² adını verdi ve sosyalizmde insanın en temel siyasal ve sivil özgürlüklerinin bulunmadığını, bu yüzden sosyalizmi demokrasi ile bağdaştırmanın bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını ortaya koydu. Hayek'e göre insanın temel ekonomik özgürlüklerinin olmadığı bir sistem, yanlış bir şekilde insanlara "özgürlük yolu" olarak tanıtıldı.

Özgürlük Yolu...

İçinde yaşadığımız yüzyılın acı tecrübesi sosyalizmin ve devlet müdahaleciliğinin insanları refaha ulaştırmadığını çok açık bir şekilde ortaya koydu. Dünyanın bugün gerek siyasal özgürlükler (demokrasi) gerekse ekonomik özgürlükler (piyasa ekonomisi) yönünden en ileri ülkelerinde refah düzeyinin daha yüksek olduğu ortada. Son yıllarda Freedom House, Fraser Institute ve Heritage Foundation adlı uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ekonomik ve siyasal özgürlükler konusunda yaptığı araştırmaların sonuçları "milletlerin zenginliğinin kaynağı ekonomik özgürlüktür" hipotezini tamamen doğruluyor.

Zenginler ve Yoksullar...

Merkezi Kanada'da bulunan Fraser Institute adlı kuruluşun sponsorluğunda 1996 yılında yayınlanan "Dünyada Ekonomik Özgürlük" adlı araştırmanın sonuçları çok açık olarak ekonomik yönden dünyanın en özgür ülkeleri ile en az özgür ülkeleri arasındaki ekonomik büyüme ve ekonomik refah arasındaki farkı ortaya koyuyor. Fraser Enstitüsü'nün araştırmalarına göre dünyanın ekonomide özgürlük yönünden en ileri ülkelerinde (Hong Kong, Singapur,

² Friedrich A. Von Hayek, Kölelik Yolu, (Çev: T.Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan), Ankara: LDT Yayınları, 1995.

İsviçre, ABD, Kanada, Almanya) kişi başına GSYİH 15.000 Doların üzerinde bulunuyor. Bu ülkelerde ekonomik büyüme hızları da yüksek. Hong Kong ve Singapur gibi piyasa ekonomisi yönünden tüm dünyaya iyi birer örnek oluşturan ülkelerde 1980-1994 yılları arasında kişi başına GSYİH'daki büyüme hızı yüzde 5'in üzerinde bulunuyor. (Bkz: Ek Şekiller.)

Bir de Somali, Zambiya, Zaire, Zimbabwe, Suriye, Uganda, Romanya, Macaristan, Brezilya gibi dünyada ekonomik özgürlükler yönünden geri durumda olan ülkelere bakıldığında, bu ülkelerde kişi başına GSYİH'nın ve büyüme hızının oldukça düşük olduğu görülebiliyor. Somali, Zambiya, Uganda ve Zaire'de kişi başına milli gelir 1994 yılı hesaplamalarına göre 1000 Dolar bile değil. Bu ülkelerde 1980-1994 yılları arasındaki büyüme hızı ortalaması da genellikle negatif.

Türkiye'nin Konumu...

Fraser Institute tarafından 1996 yılında yayınlanan araştırmada*, Türkiye ekonomik özgürlük sıralamasında 103 ülke arasında 70. sırada ve "kısmen özgür" ülkeler kategorisinde yer alıyor. Ülkemizde özellikle 1980 sonrasında ekonomide serbestleşme yönünde önemli adımlar atıldığı, ancak bunun yeterli olmadığı biliniyor. Türkiye'de bugün serbest piyasa ekonomisinin temel kural ve kurumlarının yeterince oluşturulmadığını söylemek mümkün. Fraser Institute adlı kuruluşun raporuna göre Türkiye 1980-1994 yılları arasında dünyada ekonomide serbestleşme yönünde en hızlı adım atan ilk on beş ülke arasında yer alıyor. Türkiye'de dışa açılma ve ekonomide serbestleşme süreci ile birlikte ekonomik refah düzeyinde artış görülüyor. Halen ülkemizde kişi başına GSYİH 3000 dolar düzeyinde. Kişi başına milli geliri 20.000 doların üzerine çıkan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'de ekonomik refah düzeyinin yetersiz olduğu görülebiliyor. Türkiye, Dünya Bankası tarafından ekonomik refah düzeyi yönünden yapılan sınıflandırmada halen "orta gelirli ülkeler" arasında yer alıyor.

Piyasa Ekonomisi Şart...

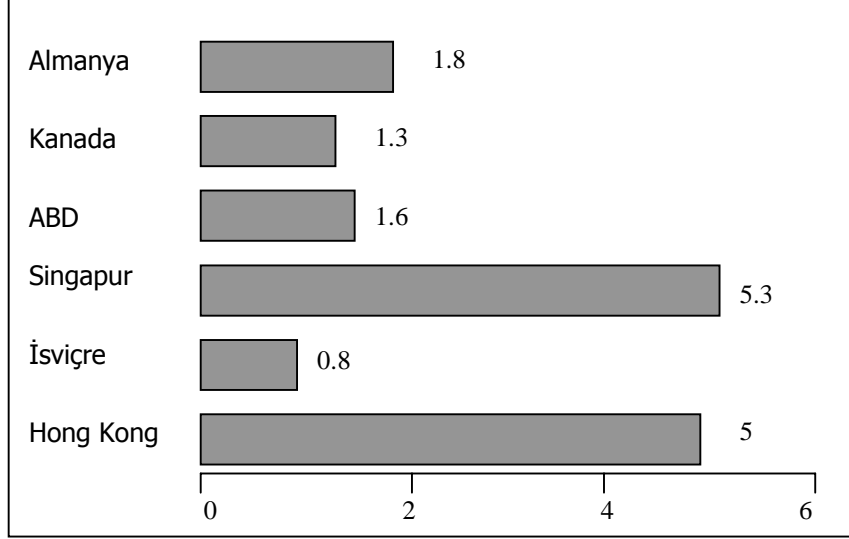
Özetle, "niçin bazı milletler zengin, diğer bazı milletler ise yoksul" sorusunun cevabı basit. Zenginliğin yolunun ekonomik özgürlük olduğu tüm dünyada artık kabul ediliyor. Sömürgecilik şüphesiz bazı milletlerin gelişmesini engellemiştir. Ancak Tayvan, Singapur gibi bağımsızlıklarını nispeten yakın zamanlarda kazanan ülkelerde mucizevi gelişmeyi doğuran en önemli faktör, bu ülkelerin hızla ekonomide serbestleşme yönünde kararlar almış ve uygulamış olmalarıdır. Yerle bir olduktan sonra dünyanın en gelişmiş ülkeleri

* Bkz: James Gwartney, Robert Lawson and Walter Block, Economic Freedom of the World, 1975-1995. Canada: The Fraser Institute, 1996.

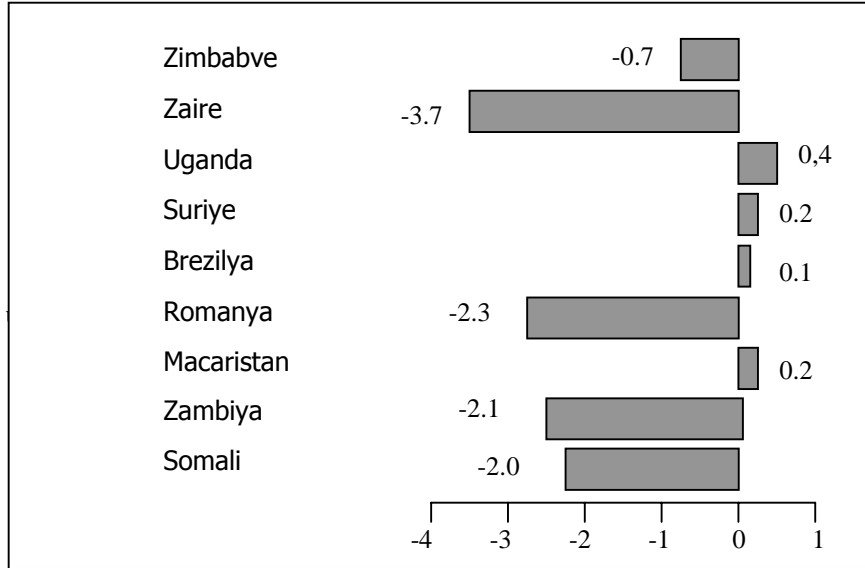
arasına girmeyi başaran Japonya'daki büyümenin ve refahın sırrı ekonomideki serbestleşmedir. Japonya'nın yanı sıra diğer Asya Pasifik ülkelerinde de, çalışma hakkı, iş disiplini ve eğitime verilen önem de bu ülkelerin hızla gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak tüm dünya milletleri giderek artan bir şekilde ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümenin ve kalkınmanın itici gücü olduğuna inanmışlardır.

Şekil-1 : Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Refah İlişkisi

Ekonomik Özgürlüğe Sahip Ülkeler
Kişi Başına GSYİH'daki Büyüme (1980-1994) %

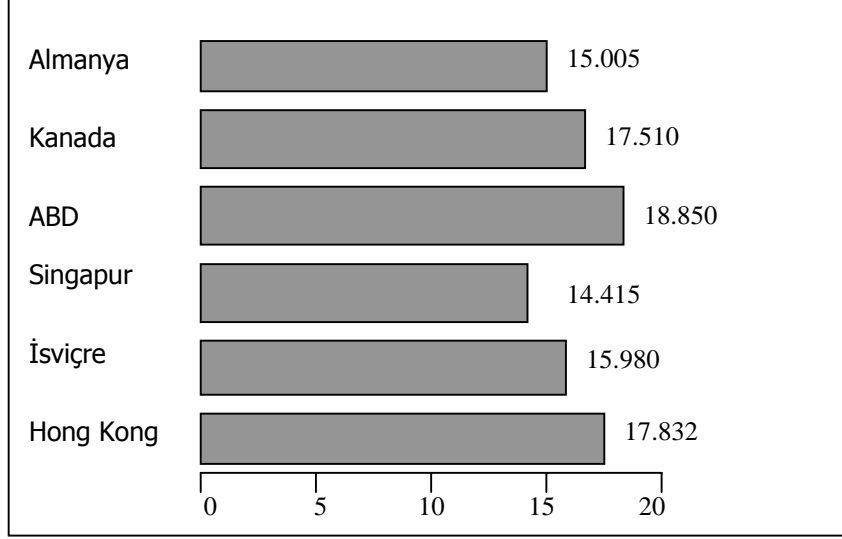

Ekonomik Özgürlüğün Yetersiz Olduğu Ülkeler
Kişi Başına GSYİH'daki Büyüme (1980-1994) %

Şekil-2: Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ekonomik Özgürlüğe Sahip Ülkeler
Kişi Başına GSYİH 1994 (Dolar)

Ekonomik Özgürlüğün Yetersiz Olduğu Ülkeler
Kişi Başına GSYİH 1994 (Dolar)

